

6524
1784524

ГАРТ

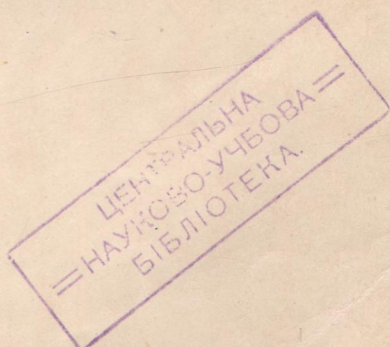
К 6524

МАЙ - ДНІПРОВИЧ — АКВАРЕЛІ (ПОЕЗІЇ); ІВ. КИРИЛЕНКО — КУЧЕРЯВІ ДНІ (ПОВІСТЬ); САВА ГОЛОВАНІВСЬКИЙ — ** (ПОЕЗІЇ); Н. ЩЕРБИНА — ПУТЬ НЕВІДОМА (ПОЕЗІЇ); О. КУНДЗИЧ — СТАВОК ЗАЦВІТАЄ (НОВЕЛА); А. КЛИН — НАЛИЙТЕ КРОВ У ЖИЛИ (ПОЕЗІЇ); К. ГОРДІЄНКО — СЛАВГОРОД (ПОВІСТЬ); Л. ЗАГРАВА — СТЕПАМ (ПОЕЗІЇ); М. МАТВІЙЧУК — ВЕЧІР (ПОЕЗІЇ); М. ГАСКО — ВЛАДИСЛАВ БРОНЕВСЬКИЙ (ЛІТЕРАТУРНИЙ ПОРТРЕТ); Л. ПЕРВОМАЙСЬКИЙ — РОМАНТИЧНІ ЗУСТРІЧІ; БІБЛІОГРАФІЯ

1928
46 а/х

№10
1928

ДЕРЖАВНЕ
ВИДАВНИЦТВО
УКРАЇНИ

V.N. Karazin Kharkiv National University

00318808

4

1051

1051

1051

ГАРТ

К. 6524

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ ТА
КРИТИЧНИЙ ЖУРНАЛ ВСЕ
УКРАЇНСЬКОЇ СПІЛКИ ПРОЛЕ
ТАРСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

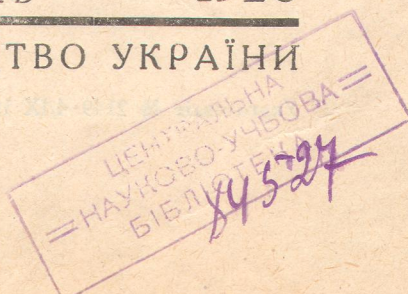
РЕДАГУЮТЬ: В. КОРЯК, І. КУЛИК,
І. МИКИТЕНКО, В. СОСЮРА, П. УСЕНКО,
М. ДОЛЕНГО, В. ЮРИНЕЦЬ

№ 10

ЖОВТЕНЬ

1928

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

[89179 (05)]

Укрголовліт № 2149. 4/IX 1928.

Зам. № 1890.

Тираж 1.000.

ЗМІСТ

	Стор.
Май - Дніпрович. — Акварелі (поезії)	5
Ів. Кириленко. — Кучеряві дні (повість)	7
Сава Голованівський. — * * * (поезії)	38
Н. Щербина. — Пуť невідома (поезії)	39
Панько Педа. — В гостях у селі (поезії)	41
О. Кундзіч. — Ставок зацвітає (новела)	43
А. Клиш. — Налийте кров у жили (поезії)	50
К. Гордієнко. — Славгород (повість)	51
Лев Заграва. — Степам (поезії)	60
М. Матвійчук. — Вечір (поезії)	61
М. Гаско. — Владислав Броневський (літпортрет)	62
Л. Первомайський. — Романтичні зустрічі	67
Бібліографія	84

АРМУ

Н. ПИСАРЕНКО

Барельєф на будинку новозбудованого санаторію
ім. ВУЦВК в Одесі

ЦЕНТРАЛЬНА
= НАУКОВО-УЧЕБОВА =
БІБЛІОТЕКА

CHAPMAN, J.

Report on the progress of the work of the
the 1890's

1891

МАЙ - ДНІПРОВИЧ

АКВАРЕЛІ

I

Не ранок — рана. Мов з екрана —
дерева, трави, рух за рогом...
І мрійне місто — мов кохана
в обіймах сонця молодого.

Побігла гусінь золотава
по вітах, плитах і карнизах.
Пора, пора! Земля вже встала —
земля зелена, злоториза.

І ось встає. Розкрило крила,
набрало вітру повні груди —
і трубним гулом буйногривим
робочі дужі думи трудить...

II

Який крайобраз! Ліс в зеленій манти
маніжить над кремезом — Дніпром.
Красіє зелені лук в м'якім лелінні сонця.
І небо — ніжна синь.

І небо — голуба безмежна приязнь.
Літеплом Дніпрова течія.
Запросин вже давно чекає вечір,
та день ще ніжить лінь...

І раптом хмара. Тінь. Здригнувсь Дніпро.
Шушукнув вітер, заховався в лозах.
— Ах сонце! Не давай, не дай нас на поталу!
— Не сила, діти... Сон...

Май - Дніпрович

А хмара гускне, сизіє, росте.
Промчався вихор, піну збив на хвилях.
І ось удари — перший! другий! третій...
І ось вже — шум і рев!...

І я в тій гамі фарб і відчужань,
через ліси і ріки і простори,
іду — ступаю — дивний і великий
творець нового дня!

Мости і греблі, камінь і залізо,
електроструни, радіоключі —
в гулких бетонах і в легких аеро
симфонія моя!

ІВ. КИРИЛЕНКО

КУЧЕРЯВІ ДНІ *)

(Повість)

(Продовження)

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

В клубі тютюнової фабрики повно люду. Навіть підвіконня й сцена густо уквітчані строкатим натовпом. Сьогодні вечір спогадів і картина загальних зборів носить урочистий, але тихий, стриманий характер, без традиційних дотепів і галасу.

Зліва, у перших рядах розташувалися комсомольці. Он Віктор, щось говорить молодому робітникові й той ритмічно хитає головою. Колька Гранов утирився між дівчат і розповідає їм якусь неймовірну історію. Дівчата уважно слухають його, потім їх раптом прориває і загонистий сміх несподіваним гостем летить по залі.

А праворуч на підвіконні похнюпився Іван Олексійович. Іноді він похмуро зиркає по залі й так самозаглиблено смоче цигарку, що вона йому аж шкварчить. Завжди балакучий і спокійний сьогодні він сидить мовчазний і непомітний в шумливому натовпі.

А на сцену за стіл уже став Ломов і гучний дзвінок уклінюється в тихий гамір клубної залі. Гамір поволі спадає, наче хвиля одкочується від берега і врешті заля стихає. Ломов відкриває збори й очі йому виблискують святковими вогниками. З обличчя не сходить усмішка радісна і в той же час зосереджено-стримана.

— Товариші, урочисті збори, присвячені десятиріччю Жовтневої революції, вважаю відкритими.

Бура оплесків ніби стверджувала його слова.

— Пропоную обрати президію.

Хвилинна тиша.

Мабуть, кожний собі думає: кого ж обрати? Ну, кого ж?

Далі, з усіх кінців залі, наздоганяючи й переганяючи один одного, покотилися на сцену різних тембрів і гонів голоси:

— Ломова...

*) Дивись Гарт, №№ 7, 8 — 9.

Ів. Кириленко

- Віктора...
- Симоненка...
- Івана Олексійовича...
- Павленкову Катрю! Від дівчат...
- Ломова, — знову вигукувало із усіх кінців.
- Гранова, — галасувало зліва.

І невідомо, чи довго б так сипала заля іменами й прізвищами, коли б за столом знову грайливо не задзвенів дзвінок й усмішка Ломова та піднесена рука не примусили збори заспокоїтись.

— Слово для пропозиції має тов. Симоненко.

З перших лав підвівся пристаркуватий робітник у шкірянці з незмінною люлькою в пожовклих зубах і попрохав слова. Мертва тиша.

Симоненко проказав, спокійно попихкуючи люлькою:

— Є пропозиція в президію обрати таких товаришів: Ломова, тов. Віктора і Павленкову.

Тоді з місця зірвався Колька Гранов і голосом, що не дозволяє заперечень, жестикулюючи обома руками, прокричав просто на сцену:

— Слід обрати в президію старих робітників, що брали участь у Жовтневому перевороті. Пропоную ввести до президії Івана Олексійовича...

Комсомольці колективним:

— Правильно! — ствердили його пропозицію, а решта робітників усміхалась теплими, радісними усмішками, мовляв, „що ж, діло каже хлопчина“.

Коли склад робочої й почесної президії було стверджено, усі насторожено дивились на сцену, ніби звідти мусили почути якусь надзвичайної цікавості новину.

Доповідь про десятиріччя зробив якийсь товариш, надісланий ЦК. Доклад був стислий, сильний переможними даними й урочистий своєю простотою. На звичайних зборах голові що-хвилини доводилося б закликати збори до порядку, забороняти паління цигарок, умовляти непосидящих, щоб не никали туди та сюди. А сьогодні всі слухали з такою напруженою увагою, що навіть найзапекліші курці забули про цигарки й вони гасли в цупких нерухомих пальцях. Іван Олексійович зберіг незалежний, трохи скептичний вигляд і бай-дуже папихкав цигаркою, уважно позираючи то на доповідача, то на слухачів.

Коли доповідь було закінчено, центр уваги перенесено на спогади про минулі бої, перемоги й поразки, про великі творчі будні нашої запашної червінкової доби.

Кучеряві дні

Виступали старі, посивілі в боях і роботі товариші й спокійно, наче про звичайну життєву справу, згадували про те, як десять років тому на брукові столичного міста падали під кулями десятки й сотні борців, як поливали своєю кров'ю тихі робітничі заулки, щоб потім гордо і переможно здіймався червоний прапор над фабриками, заводами й убогими робітничими будиночками.

Тому, що тютюнова фабрика була найбільшим підприємством у районі, мала велику партійну й комсомольську організацію, на вечорі спогадів були присутні й члени бюро комсомольського райкому.

Дубов, Лазько і Гринюк сиділи в залі з самого початку зборів, але їх не можна було знайти, бо потонули вони в цьому бурхливому розмаїтому вирі шкірянок, червоних хусток, шкіряних кашкетів і засмаглих, бронзових облич.

Катрі довелося довго понишпорити очима по натовпу, доки вона розшукала спочатку Гринюка, а потім Лазька. Вони сиділи в різних місцях, і Катря на деякий час затрималася в проході — до кого спершу підійти?

Саме тоді зі сцени лунали останні слова доповідача:

— В десяти роковини жодних сумнівів та вагань. Не місце легкодухим і розмагніченим у наших лавах.

Катря рішуче повернула у бік Лазька і, проштовхуючись поміж натовпом робітників, твердо попростувала до нього.

Збори давно кінчились, а в напівспорожнілому клубі ще сидить чоловіка з десятків хлопців і дівчат. Буває так, що не хочеться йти додому, одбиватися від гурту, лишатися на самоті. Тоді почуваєш себе невід'ємною частиною якогось великого організму й боляче і тоскно відриватися від нього. Так і сьогодні: заля поволі випускала у двері галасливий натовп і порожніла, оголяючи вікна та стільці. Тільки хлопці й дівчата чомусь і не думають розходитись, невже погуляти лишилися. Ні. Вони розташувались на сцені, навкруги великого столу президії й уважно слухають спогади Ломова. Тут же і Катря, й хлопці з райкому й солідний, начитаний Віктор і непосидячий запальний Колька Гранов.

Очі їхні горять зацікавленням, якоюсь вогняною жагою, але що дивного. Ломов розповідає їм про темні й дикі часи реакції перед імперіялістичною війною. Місце дії — Донбас. Дієві особи — Ломов, більшовики, меншовики й багатотисячні маси шахтарів.

І тому, що це було тоді, коли слухачі його ще пішки ходили під стіл і не мали уяви про той тернистий шлях, що ним ішли Ломови, а за ними й мільйони до Жовтня — тому в очах у слухачів

і оповідача горіло щось таке, чого не можна визначити словами.

Та зрозуміло було одно. Ломов, оповідаючи своїми простими словами, переливає в серця молоді сувору й героїчну красоту пройдених фронтів.

— От ми тепер часто говоримо про меншовиків, про методи боротьби з ними і т. д. Мав і я колись зустріч з ними. Пригадую, було в Донбасі. Хочете слухати?

— Ну, ясно ж, що за питання, просимо.— І молодь ще тісніше з'єдналася навкруги столу, ще ближче схилила свої чубаті голови, щоб почути кожне слово старого товариша.

— Було це в 12-му році, коли після Ленських подій, ще не вляглася хвиля страйків по всій Росії. На кожній фабриці чи заводі, на кожній шахті чути було придушений стогін робітництва і цей стогін іноді переходив у одверті вигуки незадоволення, в запальні промови, в боротьбу на вуличних барикадах. Я працював одкатчиком на одній із шахт і мав о двадцять два роки. Словом переживав ту щасливу пору, коли все здається таким досяжним і можливим. Коли, здається, міг би світ перевернути. А в тім ви сами добре знаєте. Так от, я був тоді наймолодшим членом більшовицького гуртка у нас на шахті. Але це не шкодило мені завжди сунути свого носа у найнебезпечніші місця й виконувати відповідальні ризиковані доручення. Шахтарі мене любили й серед них я був відомий, як „шпінгалет“ і „пронира“. І ось одного чудового весняного вечора на шахті вибухнув страйк. Забойщики, одкатчики, коногони, камеронщики — всі опинилися на горі під синім весняним небом. У натовпі з вуст у уста передавалися чутки, що з центру приїхав якийсь невідомий меншовик і має виступати на зборах.

І ще серед робітництва говорили, а ми мали певні відомості, що усі сусідні шахти також страйкують і на нас дивляться з величезною надією. Наша шахта була найбільша в окрузі, то ж і не дивно, що непроханий гість завітав уперше до нас. Ми не встигли навіть підготуватися до „зустрічі“. Віч на віч побачили ми його тільки тоді, коли з тисячного натовпу шахтарів, які вимахуючи обушками, вимагали бачити хазяїна шахти, — з цього віруючого натовпу на естокаду видерся невеличкий, щупленький панок з борідкою гострою, як клинець, в окулярах і в коротенькому гороховому пальті.

Він зійшов на естокаду й тисячний натовп замовк. Треба сказати, що на шахті існувала велика меншовицька організація й більшість робітників ішла за нею. Я в'юном шугав у натовпі, розшукуючи своїх, і коли меншовик уже досить розпалився, а наші робітники уважно вислухували його, нас зібралось разом чоловіка з десятком.

Кучеряві дні

Ми бачили, що програємо. Коли й надалі промова ворога користатиметься з такого успіху, то збори можуть скінчитися для нас досить неприємною несподіванкою.

Признатися, я горів бажанням вискочити на естокаду й розбити оті блискучі золоті окуляри на довгастому носі промовця. Я навіть намагався заважити йому й вигукував щось образливе і різке, але керовник нашої організації, старий шахтар, міцно вхопив мене за руки.

— Не бунтуйся, „шкет“. Треба діяти організовано. Слухай, що він говорить.

Я спробував випручатися з міцних рук керовника, та побачивши, що це даремна спроба, заспокоївся.

А ворог говорив, голос його ставав надричастим і в ньому переважали високі ноти. Здавалось, що ця людина не за страх, а за совість працює на користь капіталістів і від того ще більше обурення опанувало мною. Я не чув усієї промови. Тільки окремі речення долітали до мого вуха... Я чув:

— Товариші, політична економія... государственное устройство... эволюционным путем... Спокойствие і порядок...

Я, звичайно, не розумівся тоді на цій термінології, але інтуїтивно відчував, що за ними ховається вовча думка. Я нервував, трусився наче в пропасниці й різні плани, один химерніший за один роїлись у моїй голові. Від свідомості безсилля я ще дужче лютував, руки мені дріжали, обличчя зблідло, теплий вітрець песливо лащився, плутався в моєму розкуйовдженому волоссі й посилав невидимі пальці за брудний комір шахтарської блузи.

Пригадую, я вирішив щось вигукнути на весь голос, а за плече мене вхопила міцна рука нашого керовника і над вухом я почув його спокійний але твердий наказ:

— Як тільки закінчить оцей панок, вискакуй на естокаду й намагайся спровокувати розгاردіаш. Заперечуй кожне слово меншовика, взагалі говори те, що розумієш, аби тільки вчинити безладдя. Тоді нам краще буде щось зробити. Взагалі ж треба як-небудь розвіяти вплив цього гада на робітництво. На нас дивляться всі сусідні шахти.

Замість відповіді я тільки міцно стиснув кулаки й хитнув головою:

— Так... Буде зроблено...

Саме тоді промовець скінчив, вигуки „ура“ вкрили його останні слова, я не дослухавши наказу, пулею помчав на естокаду.

Пригадую, я тоді не почував землі під собою й здавалось, що я літаю в якихось надзоряних просторах, щасливий і легкий, як пір'їнка.

Ів. Кириленко

— Товариші! — кричав я підвівши руки догори, наче хотів зня-
тись з естокади й полетіти в синю даль.

— Товариші! — кричав я, і очі мої, мабуть, лізли на лоба од
сильного внутрішнього напруження. Натовп стих. Меншовик, вити-
раючи хусткою окуляри, міряв мене поглядом переможця й скептично
посміхався, мовляв, що ж може сказати оцей хлопчина.

А я вигукував:

— Товариші, робітники! Вам тут казали про політичну еконо-
мію ... Знаєте, що таке економія.

Всі стихли, наїжачилися. Я бачив тисячі пар зацікавлених очей
і відчував гострі дотики поглядів на собі. Ще з більшим запалом
я продовжував:

— Економія — це значить, щоб відновити панські економії,
зруйновані в 1905 році. Розумієте, що це значить? Знову нелюдське
знущання, здириства. Цей панок, — і я блиснув очима у бік меншо-
вика, — захищає панські економії...

— Гу-у-у-у...

— Гу-у-у-у...

— Геть його... брехня...

— Правильно, хай говоре...

Натовп вирував. Я бачив, як захвилювалися чорні обличчя
шаhtarів, як гостро заблищали їм очі.

Меншовик переступав з ноги на ногу, потім спустився вниз
і щось говорив голові страйкового комітету. Але ні я, ні вся маса —
не чули його слів. Я тільки встиг знайти в натовпі декілька моїх
старших товаришів, що з здивованою усмішкою різними рухами
підбадьорували мене.

— Товариші, тут говорили про государственне устройство...
Знаєте, що це значить? Це значить, він за государя. Меншовики
хочуть, щоб і надалі на престолі сидів государ, що в 1905 році роз-
стрілював ваших братів і батьків.

Натовп ще більше захвилювався.

— Правильно - о - о!...

— Геть меншовиків!...

— К чорту економії!...

— Геть государя!...

І довго той зловісний гул плив над вечірніми фантастичними
шаxтовими будівлями, а потім танув десь на далеких степових
гонах.

Я не знав, чи чули той обурливий гул сусідні шахти, але я щось
далі вигукував, махав руками, наче вітряк крилами і тільки іноді
бачив, як меншовик, шарпаючи за груди похмурого спантеличеного

Кучеряві дні

голову страйкому, підстрибуючи, наче його хтось припікав розпеченим залізом, вигукував :

— Це ж хамство! Це ж перекручення думки... Це демагогія. Це, врешті, чорт зна що... Дайте слово. Я негайно поясню, що це значить. Це більшовицький вибрик. Це...

Та його ніхто не слухав, бо десятки рук засмальцованих, порізаних об вугілля, таких грубих і ніжних простяглися до мене і я тільки пригадую, що внизу гуло і шумувало радісне зборище, а я то підлітав угору й бачив тільки виблиски зор, то знову падав на міцні й ніжні руки. Від переможного галасу аж здригалися шахтові будівлі.

Коли ж натовп трохи вгамувався я почув з естокади дужий голос нашого керівника, він казав :

— Товариші, звичайно, хлопчина тут наплутав: він не так зрозумів слова меншовика. Та тим гірше для меншовиків, коли їх не розуміють робітники. Отже...

І наш керівник, при надзвичайній тиші, спокійно і переконуюче розбивав усі твердження „високого“ гостя в окулярах і гороховому пальті. Той уже не сперечався, тільки люто смикав себе за борідку і розгублено сходив з естокади. Про нього забули.

Ще я бачив, як уважно слухає тисячний натовп нашу резолюцію... та чув, що вигуки „ура“ та „геть меншовиків“ укрили останні слова мого старшого товариша...

Тоді ж керівництво страйком ми захопили в свої руки й з того часу наша організація почала зростати не днями, а годинами.

— Отакий випадок був мені, коли я переживав свої комсомольські роки,— закінчив Ломов, мрійливо усміхнувшись.

— Це ж прекрасний епізод,— сказав спокійний Віктор.— Чудовий своєю оригінальністю й по наслідках, що він мав.

— Шкода, що тепер не можна у такий спосіб боротись,— наївно пожалкував Колька Гранов.

— Да... Спосіб таки трохи демагогічний,— вставив Гринюк.— Аж незручно, хіба не було іншого виходу?

Усі засовались на стільцях, наче до гурту підійшов хтось чужий, небажаний. Тільки Ломов хитрими питливими очима, з незмінною усмішкою на вустах, спостерігав обличчя своїх молодих слухачів.

— А я вважаю, що зроблено цілком правильно, та й якого чорта було дотримуватись правил гуманности, коли від кожної хвилини залежала перемога,— переконано вставив Дубов і розрубав повітря долонею лівої руки.

— Ясно! В боротьбі всі засоби добрі,— вставив Лазько.

А Гринюк мляво водив очима по присутніх, наче шукав собі одностумців, та, мабуть, переконавшись, що він самотній зі своєю

Ів. Кириленко

думкою, ще нижче схилювся над столом, нервово виводячи якісь незрозумілі знаки на чистому аркушику свого блок-ноту.

Мабуть, пригадалися йому героїчні романи, прочитані й перемріяні в юнацькі роки, а, може, йому просто хотілося бути знову самому в своїй кімнаті, дивитись з вікна на вмирання осені, слухати вечірню музику міста і думати про своє барвисте дитинство.

Виходили з клубу, коли ніч впала на місто й вкрила його синьою шаллю, в якій, наче розсипані необачною рукою діаманти, миготіли й переливались красуні-зорі. Йшли шумним натовпом до вихідної хвіртки й там почали прощатись. Ломов ішов у свій робітничий виселок, Дубов мав сідати в трамвай, а Лазько, Гринюк, Катря, Віктор і Гранов — не виявляли ніякого бажання розходитись. Така чудова ніч, до того ж ще завтра свято і хотілося довше бути вкупі, говорити, сміятись, жартувати, забавляться, як діти. Лазько вгадав настрій товаришів і вніс пропозицію:

— Граждане, ході́мте, лишень, в клуб, там сьогодні цікава постановка Терабмолу.

— Не заперечую й навіть навпаки, — вихопився Гранов.

— Згода.

— Дайош!

— Підтримуєм! — чулося в тиші нічної вулиці.

Тільки Гринюк стояв мовчки й вряди-годи з-під лоба кидав погляди на Катрю.

Потім рвучко підійшов до неї й тихо, щоб не почули хлопці, запитав:

— Може підемо до мене? До речі, ти збиралася про щось говорити.

— Збиралась, але...

— Передумала?

— Вгадав... Хай колись іншим разом. Сьогодні гуляєм...

— Так от, хто з нами — гайда. Шагом марш... — командував Лазько. І не помічаючи ні Катрі, ні Гринюка, рушив уперед, а за ним буйною ватагою пішли й інші.

Колька Гранов, намагаючись марширувати по військовому, почав своїм молодим альтом:

Йдемо вперед, віки за нами,

Червоний прапор угорі

І голубими берегами

Комуна сяє в даліні...

Тоді Лазько обернувся до Гринюка та Катрі, що стояли одне проти одного в якійсь незрозумілій мовчанці й гукнув:

— Никодиме, Катрю, чого ж стоїте? Вас окремо треба прохати, чи що?

Кучеряві дні

У відповідь Гринюк махнув рукою й ледве чутно промовив:

— Не піду.

Він мав ще надію, що переконає Катрю й вони підуть до нього, та Катря, повагавшись з хвилину, ніяково всміхнулася і вибачливо промовила:

— Знаєш, нема ніякого бажання серйозно говорити... Мабуть, я таки піду в клуб. А то і так Лазько каже, що одірвалася од мас— усміхнулася вона... Ходім з ними...

Никодим стояв, як пень.

— Ну, то бувай...

І не чекаючи, що їй скаже Никодим, Катря швидко помчала на вздогін хлопців.

Біля фабричної брами лишився самотній Гринюк і не знав тепер куди йому йти. Він глянув уздовж вулиці й побачив тільки червону хустку Катрину, що зникла за рогом.

Справді, що ж далі?

Дома його чекала напівприбрана кімната, зустріч з Мері, а, може, й жаклива, безнадійна туга. У клуб він тепер не піде ні за які гроші, бо й справді, чого він там не бачив? Катрі? Та це ж вона так рішуче його покинула і пішла туди, за Лазьком та іншими хлопцями свого осередку. Значить й вона вже не поважає його, не дивиться на нього так, як колись в дні захвату й горіння в роботі

Ще довго стояв самотній Никодим у темному завулкові й довго напружено думав: „Куди?“

І почув тоді він, що десь край міста гудуть паровики, виходять у нічну темряву наших степів і, не кліпаючими, величезними, як полумиски, очима, пронизують його світом ясним, таємницею безкраїх просторів, озір і похмурих темних гаїв.

І ще чувся здалека, аж з третього завулку високий альт Кольки Гранова:

Йдемо вперед, червоний край...

Низько на очі натяг кашкета Никодим і тихо, ніби хорий, поплентався туди, де сяяли огні ілюмінованих будинків, а столиця дихала радісними передчуттями великого свята.

Вночі вулиці робітничих районів тихі й шуми галасливого центру майже не доходять сюди... Іноді тільки з напіврозчинених дверей пивнушки вилітають розбещені звуки якогось грайливого мотиву, але їх не довго чути, бо двері знову зачиняються й звуки ті тануть в п'яному гаморі, в зливі хрипких голосів та безлюдних пісень одвідувачів „Нової Баварії“.

Та і сама музика цих, закинутих далеко від центру, веселих будиночків, така шумна, задьориста, різноманітна. Серед музикантів

можна зустрінути і талановитих артистів, що їх спіткала лиха доля, а вони змушені тепер продавати свій талант за шклянку мутного пива та за невелику плату. Є серед них і колишні люди, що пішли сюди в ці п'яні оази, щоб у димному і чадливому шумі забути і горе і радість. Та найбільшим успіхом у слухачів користується та музика, що найближча до вимог одвідувача „Нової Баварії“.

Гармошка — ота оспівана поетами історична гармошка, під звуки якої вмирали робітники й селяни на далеких степах, гармошка, що є символом неவிбагливої народньої радості — нова, чарівниця гармошка — найглибше проникала в глибину скривдженого серця, її найближче сприймає до серця переважна більшість новобаварських гостей. І тому в ту пивну, де здорові гармоністи грають на хроматичних гармоніях, заходить найбільше одвідувачів. Іноді до гармоніста додається бас із духової оркестри і тоді маєте справжню, може, далеку від музичної тонкості і вдосконалості, але забористу і таку глибоку по своєму впливові нічну симфонію наших завулків.

Як тільки починає темніти й заводські та фабричні гудки прогудуть зміну, тоді оживають напівтемні вулиці, наповнюються одноманітними постатями робітників, що поспішають додому. Йдуть вони великими натовпами, але невеличкі хвіртки біля кожного будинку по одному, по два чоловіка ковтають в пащу темного двору і натовпи тануть з кожним десятком кроків.

А коли вже зовсім стемніє, на вулиці знову з'являються темні постаті робітників, але їх буде далеко менше, ніж тоді, коли гудки кричали зміну. Тоді по обидва боки вулиці густо йшли натовпи, кудись поспішаючи, а тепер — то там, то там, а з-за рогу вийде група у два-три чоловіка і поволі простує туди, де звуки гармошки й духового баса, де хлопають пробки, дзенькають стакани й поміж густо розставленими столиками, по вогкій підлозі, в'юнами шугають подавальщики.

Де ж решта робітників? Де та величезна більшість, що не йде на світло „Нової Баварії“, не заливає очей, не співає, не бешкетує під п'яні вигуки розбещеної орави? Хто де. Одні спокійно відпочивають, думаючи про те, скільки буде вироблено за біжучий тиждень, та як завтра реалізувати получку, другі за великим столом, під тихий і привітний шум самовара, обговорюють старі, давно усім відомі й обридлі семейні справи з такою ретельністю і так детально, що навіть мала дівтора, врешті, зацікавлюється ними і, поклавши свої маленькі голови на долоні, пильно ловить кожне слово голови дому. Треті, таких, мабуть, найбільше — йдуть у клуб, театр, кіно, або ж до приятеля, почитати свіжу газету, поговорити про останні новини, про своє виробництво і так по-хазяйському говорять

Кучеряві дні

про світову революцію, наче мова йде про рідну фабрику, чи завод.

Захована, уперта, одвічна боротьба ведеться в цьому суспільному монолітові - робітництві, бо не всі подібні між себе, не всіх в однаковій мірі зачепила революція своїм могутнім крилом, не всі розуміють де друг а де може і непомітний, але запеклий ворог, І тоді, як більшість проводить вечори в розумній корисній розвазі: коли більшість снить майбутніми світовими боями, менша, але досить значна частина ще п'є, співає, бешкетує, шукає на дні порожнього стакану розгадки всім проклятим запитанням.

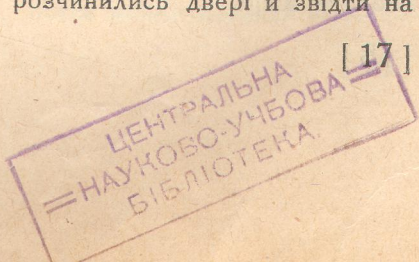
Гринюк далеко одійшов від того місця, де його покинула Катря, вже минув і райком і швидко мав вийти на велику вулицю. В голові у нього було порожньо і боляче ніби після складної операції, що вибрала з - під його черепної коробки все живе, оформлене, систематизоване, бадьоре, а натомість лишилось тільки брудні, закривавлені шматки мозку, безформенні, огидні. І, мабуть, тому хотілось Никодимові битися головою об червоні мури будинків, об телеграфні стовби та паркани. Серце збільшило кількість ударів, але билось нервово, з переборами, ніби прислухаючись до своєї поривчастої, напруженої роботи. Було до болю образливо і незрозуміло Гринюкові.

Як це так? Чим він гірший за отих, що пішли в клуб, чому Катря віддала їм перевагу. То йому хотілося десь заховатись, щоб ніхто не бачив і виплакати свою тугу й самотність, то раптом на нього спадала якась дика, незрозуміла лють і тоді хотілось зірвати і пустити в повітря всі оці мізерні будинки, під темними дахами, в яких живуть такі обмежені, нікчемні егоїсти. Та Никодим знав, що він нічим не може нашкодити людям і його лють така безсила і безпорадна, що ніхто навіть уваги на неї не зверне. Що ж, не повезло у чомусь хлопцеві, от і сердиться... Хіба в кожного мало свого лиха, щоб турбуватися чужим.

Гірка образа душила його і щось терпке і гнітюче підкочувалось до горла. Невже ніхто так і не розуміє мене?... Навіть Катря. Але що ж Катря, їй тепер не до якогось там Гринюка... Її Лазько в клуб запрохав

Никодим намагався навіть ображено всміхнутися, але усмішка та скорше нагадувала вираз обличчя людини, яка, збираючись їсти солодке яблуко, вкусила терпку, дику кислотию; йшов далі зігнутий, наче під тягарем, що давив його, пригинав до землі й тільки час од часу, наче відгуки далекого морського прибою, до нього долітали громи міських центральних вулиць та майданів.

Раптом вуха нахабно різонула розгульна пісня. Никодим оглянувся. За два будинки перед ним розчинились двері й звідти на

Ів. Кириленко

вулицю, під звуки очманілої гармошки вилітали й танули в осінньому надвечір'ї п'яні звуки:

Купите бублики для всей республики,
Гоните рублики в один момент.
За глазки карые, за щеки впалые,
За губки алые, как маков цвет...

І здалося Гринюкові, що він вперше бачить цей будинок з жовто-зеленою вивіскою і вперше чує таку буйно-розхристану пісню. Та й зрозуміло. Як міг стопроцентно-навантажений агітпроп райкому додивлятися, де яка вивіска і прислухатися, хто й яких пісень виспівує й виграє в шумних пивних. І йому стало заздрісно тим співакам і гармоністові і навіть якомусь бідоласі, в обов'язки якого входило стояти на дверях „Нової Баварії“ й добровільно виконувати функції швейцара (може, хто дасть п'ятака). Він бачив розчервонілі обличчя, буйно хоробливий блиск очей подавальщика, з перекинутим через плече брудним рушником, товстого буфетчика, що плавав очима по густому насиченому цигарковим димом і пивною параю просторі і, наче орел з вершини гори стежив за своїми споживачами,

І вирішив Никодим, що усі ці люди, мабуть, надзвичайно щасливі, не відчують ніякої тяги, бо інакше чому ж би вони так весело співали, голосно розмовляли, обнімались, цілувались.

Наївний, він не знав, що не всіх загнала сюди радість, чи бажання повеселитись, більшість із них теж втікла сюди від образи, горя, хай дрібного, тимчасового, але справжнього, людського. Він, Никодим Гринюк, що за все своє життя не знав туги, печали й дивився на життя сонячно і просто, ніколи не міг допустити собі, що кожний нестриманий вигук; кожна зайва шклянка пива, кожний поцілунок, ховають у собі так багато незадоволення, ганьби, образи, що коли б скласти все до купи, то Никодимове мізерне горе здалося б непомітною, незначною і нікому не цікавою річчю.

— Хіба зайти,— майнуло у його спорожнілій голові. І не встиг дійти якогось рішення, як в лице йому вдарив густий дух пивної, а вуха різонули незрозумілі, звалені в купу, змішані, переплутані голоси. Спочатку нічого не міг добрати Никодим у тому гаморі, не розумів, що говорять і чим живуть десятки засмаглих очманілих людей. Мова їхня складена з коротких, різких і піднесених вигуків, нагадувала йому якийсь дикунський жаргон.

Стояв на порозі і мовчки, страдницькими очима шукав порожнього столу.

Ага, он, здається, є. Скинув поглядом у куток і обережно, пролазячи між густо розставленими стільцями, попростував на вибране місце.

Кучеряві дні

Байдуже обдивлявся брудну, запльовану переповнену димом і п'яними вигуками залю. Жодного знайомого обличчя. Всі якісь чужі й далекі. Нікому навіть про горе своє розказати. Але, може, це краще. Хто й зна.

На столі вже стояла пляшка, далеко не ідеальної чистоти стакан, та на маленькому блюдечку посолені й тверді, як камінчики, сухарі. Всередині Никодимові пашило. Хотілось пити, пити, пити... Тільки б залити оту внутрішню жагу, тільки б не думати ні про що. Хай там у клубі гуляє, сміється, радіє Катря. Хай Лазько по-старому збирає біля себе молодь і говоре їм про різні новини, про політику, про опозицію, хінську революцію й ін. Хай і Катря і Лазько, і Віктор, і Гранов працюють, горять, ідуть вперед. Бо й кому ж це робити, як не їм. Чистокровні ж пролетарі, а я... Ха-ха-ха.

— Дядя, ще пляшку.

А я — інтелігент... А в тім, до чорта все. Он гармоніст любовно бере свою гармошку й закидає ремінь на праве плече. Мабуть, гратиме. Трубоч також поспішає допити стакан пива біля якогось столика і мчить на своє місце.

— Так. Заграйте. Я дуже люблю музику. І там, в далекому селі, де батько лікар і така ніжна й мила матуся, я цілими ночами стояв біля хвіртки і слухав, як на далекій леваді, то плаче, то сміється гармошка. Тоді мені малому хотілось пошвидше вирости й обов'язково купити гармошку.

Мислі одна одну наздоганяючи, ніби граючи в довгої лози, кружляли в обважнілій Никодимовій голові й ще більше розворушували образу, викликали якусь тупу злобу.

На естраді гармоніст злегка пройшовся пальцями по клавішах і ніжні звуки злякано заметушились серед гамору й п'яних вигуків.

— Дужче, дужче, грай, дядя!

А з естради лунало:

У душу мою одино-о-о-о-ую
Любов, как змея, заползла-а-а,
Копайте могилу глубоко-о-о-о-ую,
Моей жизни кончина пришла...

За другою й третьою на столі з'явилась четверта, п'ята, а, може, шоста й сьома пляшка. Гринюк вже не думав ні про себе, ні про товаришів, не пригадувалось йому й дитинство, він тільки посоловілими очима мутно і тупо дивився просто перед себе і слухав, як розпачливо ридає, то п'яно регочеться гармошка.

І ще бачив Никодим, як за два столи від нього хтось підвівся на ноги, голосно і довго матюкався, потім майнули ніжки стільця,

що, зробивши в повітрі дугу, впав аж у самому дальньому кутку. Жалібно задзенькало скло розбитих пляшок, жвавіше заметушились подавальщики й, як вітром, знесло олімпійський спокій з обличчя буфетчика. Всі бігли до того стола, звідки стілець починав свій короткий перельот, чути було головну лайку, вигуки, гуркіт столів, хрипкий галас, соковиті матюки. В кутку хтось важкий і незграбний, надриваючись і хлипаючи, як дитина, повис на шию товариша і настирливо повторював якісь одноманітні, заялозені слова про неї, „стерву“, що зрадила його, про те, що він надзвичайно чесна людина і ніхто ніколи його не розумів.

А далі Гринюк уже нічого не пам'ятав, тільки мовчки дивився навкруги, часто моргаючи посоловілими очима, наче упізнаючи серед цих оп'янілих людей когось близького й рідного.

А бійка захоплювала все ширші й ширші кола відвідувачів і загрожувала обернутись в масове побоїще. Ще голосніше лунала лайка, тріщали стільці, а над усім стояв густий бас буфетчика та пронизливий сюрчок біля дверей пивної.

Коли ж у пивну увійшло кілька міліціонерів і при допомозі подавальщиків почали втихомирювати натовп, Гринюк підвівся і ноги сами собою попростували до виходу. Просто його стомлене тіло, його одурманена голова прагнули на свіже повітря, де немає їдкого п'яного перегару і диму. На порозі його спинив міліціонер. Гринюк глибоко заховав обличчя в піднятий комір демісезонки і низько на-тяг кашкета на очі. Йому не хотілося бути пізнаним у цьому місці. А міліціонер уперто стояв на порозі й рішуче затримав його біля дверей. Никодим не подивився на нього, тільки ще дужче зігнувся та пробурмотів непокірним, наче суконним язиком:

— Товаришу, пустіть, мені треба додому.

— А - а - а... Яким це чином ви, товаришу, сюди попали? От дивно. Я дивлюсь, ніби щось знайоме.

Никодим блимнув очима і побачив перед собою молоде обличчя міліціонера, що соромливо поглядав кудись убік. Ще нижче зігнувся Гринюк і тоді ж пригадав: міліціонер цей комсомолец, часто бував у райкомі на різних нарадах і добре знав його.

Спочатку хотілося провалитися крізь землю, щоб тільки не бачити цього юного і соромливого обличчя. Але потім випиті пляшки дали себе відчутти, десь всередині заклекотіла гордість, обу-рення, а, може, просто жалке бажання яко мога швидше втекти і, шарпнувшись до виходу, Никодим не промовив, а злісно прохрипів просто в обличчя здивованому вартовому:

— Що, не бачиш хіба? П'янствувать приходив. Так можеш і говорити всім.

Кучеряві дні

Міліціонер не затримував його, тільки довго і докірливо подивився вслід Никодимові, що, хитаючись, зникав у темряві й ніби сам собі пробурмотів:

— От тобі й агітпроп!

Никсдимові хотілось зробити щось нечуване, сміливе, щоб раптом усі на нього звернули увагу і тоді, йому здавалось, прийде кінець його мукам. А він справді хотів якомога швидше позбутись отої внутрішньої дизгармонії, що останніми днями не давала йому спокою, що штовхала на слизький шлях розкладу.

Поволі плентався спочатку завулком, а далі вийшов на центральні вулиці. Його здивувала урочистість завітчастих прапорами і осяяних електрикою будинків, піднесені й дзвінкі голоси натовпу шумливого, празникового. Згадав, що і він, агітпроп райкому, мусив бути десь серед отакого радісного натовпу, що йде з надійними перспективами, світлими планами і непохитною вірою в перемогу. Але ця думка, до болю вразивши Никодима, негайно зникла, пірнула в прірву, а натомість закрутився калейдоскоп то радісних, то сумних і болючих спогадів. Гринюк ішов злегка похитуючись, намагаючись бути непомітним, але на нього і так майже ніхто не звертав уваги. Було так шумно і ясно навкруги, що кожна темна крапка на фоні цього світла і радості здавалась мізерною, не вартою жодної уваги. Цією крапкою, мабуть, і відчув себе Никодим, бо не кається і не бажання залагодити свою провину запанувала ним. Він уже до всього себе готував:

— До чорта таке життя! Хай дізнаються про все. Хай швидше знімають мене з роботи і знову б на село. Там так спокійно, просто й зрозуміло. Там навіть звуки гармошки якісь ніжніші, щирі й проходять у саму душу, зворушують її.

Не зчувся, як підійшов до будинку. Підіймаючись сходами, думав:

— Чи не краще було б оце зараз піти до Мері, впасти на білі пуховики і заснути на довгий час, щоб ні про що не думати і нічого не бачити.

Далі боязко, наче злодій у чужому помешканні, в голові йому заворушилась інша думка:

— Піти до Ломова, до Дубова, розказати їм про все. Адже вони знають мене... Зрозуміють.

В своїй кімнаті важко впав на розкуйовджене ліжко і, не роздягаючись, прислухався до кожного руху в квартирі. Він чув притамовані голоси в сусідніх кімнатах, іноді по коридору хтось чітко одбивав кроки, але це тільки дратувало Никодима. Кімната здавалась йому одиночною камерою в'язниці. Тому хотілось швидше втекти кудись, бачити біля себе живу душу, чути людську розмову.

Гринюкові захотілось, як колись, щоб до нього покійно прийшла Мері або принаймні, хоч почала щось грати на роялі, тихе, і зажурне. Пролежав уже щось з півгодини, але жодного звуку не почув через тонку фанерну стінку. Так, наче там ніхто ніколи не жив. Хотів заснути, навіть очі стулив, та сон не приходив. Бажання відчутти біля себе живу істоту, мучило його.

Але, врешті, де ж поділась Мері? Пішла кудись чи що. Треба сходити перевірити.

Никодим звівся на ноги, одкинув назад русявого чуба і підійшов до столу, щоб глянути в свічадо. За вікном стояв гул святкової вулиці й Никодим, спершись руками на стіл, вслухався в нього. Раптом очі його впали на невеличкий конверт, що білим чотирикутником лежав на столі. Раніш він не бачив його. Вхопив.

В очі впало дрібно написане :

„Н. І. Гринюкові. Особисто“.

— Від кого це ?

Пальці нервово рвали ніжний папір і швидко витягли звідти складений вчетверо аркушик. Розгорнув Никодим і дух дорогої парфумерії приємно залоскотав ніздрі. Одна чверть аркуша була списана. Никодим. Прочитав :

„Дорогий і наївний сусідо !

От я, нарешті, й покинула вас. Не дочекавшись Куцого, виїхала у Крим. Вибачте, що не попередила і пам'ятайте : експансивність одна з моїх основних рис. Отже, не дивуйтеся. Адресу подам, як тільки влаштуюсь. Писатимете.

Ваша Мері К.“

Никодим довго вдивлявся в чітко написані рядки, ніби шукаючи в них розгадки і раптового від'їзду Мері і всього того незрозумілого, нового для нього почуття, що викликала в нього ця розбещена, розмальована й оповита шовком жінка.

Дивно, чи то сум, чи фізіологічна потреба, чи просто бажання чути на своєму чолі теплу жіночу руку, але раптом Гринюк відчув, що Мері опанувала частиною його почувань і мала куточок у його серці. І тому, що вона вже була далеко, стало ще болячіше і неказано тоскно.

— І ця покинула, не знайшовши за потрібне навіть попрощатись. Один, один, як палець.

Никодим упав на ліжку і його білявий чуб широко розпластався по подушці. Трохи згодом плечі йому швидко заходили в якісь божевільній пропасниці.

Невже він плакав?

РОЗДІЛ П'ЯТИЙ

Вечір. Знову по Садовій ходить юнак у вухатому капелюсі, смалить цигарку за цигаркою і пильно вдивляється в кожного, хто йде вулицею. Іноді він спиняє когось, ледве чутно каже якісь слова і тоді спинений, пройшовши трохи старим напрямком, повертає в двері будинку, над яким в електричному ліхтарику чорніє „№ 6“.

Осінні морози стали лютішими і ніби справжні предтечі суврої зими, шпигають людські обличчя своєю свіжістю і приємним холодком.

Другу годину вартує тут каплавухий юнак і не одна постать, полохливо озираючись, шугала у двері під ліхтариком і зникала на темних сходах.

А в кімнаті Янського сидить коло десятка мовчазних людських фігур і, здається, що зібрались вони не рішати якісь політичні питання, а віддати останню пошану мерцеві. Такі похмурі й ніякові обличчя справді більш пасували до поминок на похороні, ніж до зборів опозиції. Провал на поширеному пленумі Міської Ради, ціла низка покаєнних заяв колишніх однодумців, що побачили справжнє коріння опозиційної гри і відійшли від неї—все це і справді не давало приводу дуже радіти опозиціонерам. І сьогодні в кімнаті Янського немає колишньої кількості присутніх. У кутку на ліжковій не сидить мовчазний юнак, що на перших зборах так гостро і неприховано глузував з опозиційної конспірації. Немає тут і Катрі. Але є незмінний Антін. Він по-старому не відходить від Янського, ніби його ад'ютант і як вірний слуга й однодумець легким нахилом голови він завжди погоджується з кожним словом свого „лідера“.

Вже і чекати нікого. Час би розпочинати, та ніхто перший не наважується розбити, порушити таке гнітюче, холодне і тупе мовчання. Кожний, мабуть, думав про себе, що не варто особливо запалюватись, бо, врешті, хто його зна, що буде говоритися сьогодні на зборах. Тільки Янський Антін та ще зо два юнаки склали біля столу тісну групу і по рухливих жестах видно було, що вони обмірковують якесь питання.

Невідомо, чи довго б панувала така тяжка тиша, коли б у двері не просунувся вухатий капелюх і не промовив голосом, у якому вчувалась і нетерплячка і досада.

— Ви й досі не почали? Знов засидитесь до другої години, мені й так насточортіло уже вартувати.

Тоді Янський підвівся, глянув по кімнаті, знову, нахилився, прошепотів щось своєму сусідові й сказав:

— Ну, що ж, починать так починать.

Примруживши під шкельцями окулярів очі, ще раз подивився навкруги : чи всі свої, чи немає когось стороннього. Впевнившись, що побоювання безпідставні, продовжував :

— Усім відомо, товариші, як апаратчики провалили на поширеному пленумі Міської Ради тов. Н. Ви бачили, що цього старого революціонера засвистіли, затюкали, наче контр-революціонера якогось. Це неприпустиме явище. Ми мусимо довести всю ганебність такого вчинку апаратчиків. Безумовно, це вони розсадили своїх агентів поміж присутніми, щоб ті по умовленому знакові зняли свист і шум.

— Це ти вже занадто. Не думаю. — спокійно промовив хтось з ліжка.

Янський ніби не дочув цього зауваження і ще з більшим захопленням доводив потребу повести активну кампанію за викриття такого недопустимого ставлення до проводирів опозиції. Більшість слухачів по-старому мовчала, тільки декілька чоловіка, хитаючи головами, стверджували слова Янського і видно було, що вони цілком переконані в правдивості його думки. Коли закінчив „лідер“, слово попросив Антін. Не дивлячись на його мізерну роль в роботі опозиції, присутні, по більшості студенти та комсомольці з радянських осередків усе-таки вислухували його, бо, мовляв, „парень з виробництва“.

Антін говорив не так про завдання опозиції та біжучий момент, як намагався заволодіти увагою слухачів, розповідаючи останні анекдоти, що їх обивательська маса передає з уст в уста з приводу тої чи іншої політичної події.

— Неможливо далі терпіти. Треба йти в робітничі маси, агітувати їх, хай вимагають до себе на підприємствах наших вождів. Хай робітники скажуть своє слово у цій справі.

— Вибач, не можна переносити середпартійних суперечок в безпартійні маси. Це ж заперечує статут партії, — знову зауважив хтось з другого кутка.

— Товаришу, до порядку. Прошу вислухати.

— Я гадаю, — продовжував Антін, — що, безумовно, більшість робітників буде на нашому боці. Треба тільки послухати з якою цікавістю вони розпитують партійців про опозицію. Це не з проста. Навіть анекдот пішов поміж робітництвом.

— На анекдотах далеко не поїдеш. І взагалі це неправильна постановка питання.

— Знову закликаю до порядку! — втихомирював Янський.

— Так от мені й розказував один на нашому виробництві такого анекдота, що, мовляв, у центрі вирішено змінити абетку, при

Кучеряві дні

чому запропоновано викинути звідти всі гласні, а лишити тільки согласні.

Антін вважав за великий ефект від цього, але побачив, що тільки два-три обличчя мовчки, наче з сумного обов'язку, всмінулось, решта ж дивилась на нього не то запитливо, не то з призириством. Ефект не вдався. Навпаки, невдала спроба невдалого Антона тільки дужче розчарувала всіх, а по нетерплячих рухах, по здивовано-запитливих поглядах можна було зробити висновок далеко не корисний і для промовця і для Янського:

Гнітюча, тяжка мовчанка сірою хмарою повисла в кімнаті, скувала уста, стиснула щелепи кожному з присутніх.

Тоді слово прохав якийсь юнак, здається, наймолодший і наймовчазніший з усіх, і по його одягу можна було здогадатися, що він працює десь у радянській установі, на низовій роботі.

Мабуть, він мало говорив перед аудиторією, а може і зовсім ніколи не виступав, бо голос його був непевний, він хвилювався, щоки й вуха йому горіли, а очі соромливо спинилися на блискучій металевій чорнильниці, що прикрашала порожній стіл.

— Довго говорити нема чого. Мені здається, що Антін пропонує шкідливу річ. Коли такі методи й надалі буде вживати опозиція, я відійду, бо це ж нічим не відрізняється від контр-революції. Так от, значить, товариші... Я...

Він, мабуть, ще хотів говорити, але засмикався, засоромився, ще дужче зчервонів і, безнадійно махнувши рукою, тихенько посадувався в куток кімнати.

З місця швидко підвівся Янський і гаряче почав доводити, що боротьба є боротьба і в засобах тут не доводиться перебирати.

— Товариш з виробництва довів тут нам, що робітництво на нашому боці. Отже, я захищаю і цілком підтримую його пропозицію.

Мовчанка. Довга й уперта.

Ніхто не протестував, не заперечував, але й якогось співчуття не можна було прочитати на мовчазних обличчях присутніх.

— Отже конкретно. Центр надіслав на наш район листівки до робітників, в яких говориться приблизно те, що я тільки що виклав. Ви їх можете прочитати.

За цими словами Янський одсунув шухлядку столика і витяг звідти загорнуті в газету невеличкі пакунки.

— Кожний з нас мусить розповсюдити певну кількість цих відозов по змозі на найбільших підприємствах та установах нашого району. Прошу читати.

До столу потяглися десятки рук, хапали з розгорнутого пакунка невеличкі аркушики, де шклографом було видруковано відозву.

Ів. Кириленко

Адресувалась вона до робітників і всі мовчки й уважно, повторюючи по двічі й тричі кожне речення, перечитували її.

Коли опозиційна робота обмежувалась одними балачками та романтично обставленими конспіративними зборами, ніхто з учасників її не підозрівав всієї шкідливості від того. Думали так собі: поговоримо, розійдемося і баста. Але тепер кожний тримав у руках справжній, видрукований документ, надісланий якимсь невідомим центром. Що це справді? Невже без цього не можна обійтись? А потім і написано багато такого гострого і колючого. Та чи правда все це — перевірити не можна...

Давно уже усі прочитали і спочатку тихо, а потім все голосніше та голосніше почали кидатися словами, показуючи один одному ті місця, що найбільше вражіння лишили по собі.

Янський, передбачаючи суперечки, підвівся і проказав роблено байдуже, але твердо:

— Товариші, листівки одержите в кінці засідання, поки що ж у нас на порядку денному стоїть ще одне питання, а саме: про роботу в Червоній армії.

— Цікаво, послухаєм.

— А хто докладчик?

— Як це розуміти — в Червоній армії?

— Нова витівка, — досадливо завершив хтось.

— Слово має товариш К.

Недалеко від столу, на ліжкові, сидів високий хлопчина, років 23, трохи зігнутий в плечах, з очима, що дивилися з під лоба.

— Нам треба налагодити зв'язок з деякими нашими однодумцями в Н-ському стрілецькому полку, — почав він так байдуже і тихо, ніби перед ним нікого не було і він говорив сам собі.

— В армії нашої дисципліна така сама, а то ще і гірша, ніж за царя. Незадоволення зростає. Партійна і комсомольська організація в армії не має жодної ваги. Командний склад абсолютно з нею не рахується. Отже, ми там маємо ґрунт для своєї роботи.

Він проказав цю коротку промову, так наче вичитував з книжки, блідо, без жестів і навіть очі йому ні разу не блиснули живим світом. Складалось вражіння, що він виконує тяжкий обов'язок, покладений на нього Янським.

Слово знову попрохав Антін.

Він, що любив багато говорити, мав, нарешті, змогу набалакатись. Коли він підвівся і одкашлявся, щоб почати, хтось із присутніх так протяжно і заразливо позіхнув, що всі проти волі звернули увагу на цього мовчазного протестанта.

Кучеряві дні

Позіхав той самий, що заперечував проти перенесення опозиційної боротьби в безпартійні маси, той, що дивувався, що це значить — робота в Червоній армії.

Та балакучого Антона не могли б мабуть спинити й гарматні постріли, не те, що тихе нешкідливе позіхання одної людини.

— Товариш К., безумовно, правий. Мені влітку довелося бути на таборних зборах. Я там пробув місяць, добре знаю, що уявляє собою наша армія. Там просто намагаються знищити всяку індивідуальність, всіх підганяють під одну мірку. Дисципліна така, що слово не можна сказати.

— А ти ж хотів розперезатись в армії, як у себе дома, — перебив його той, що хвилину тому так загонисто позіхав. — Армія, брат, не фунт ізюму. А наша Червона тим більше.

Та Антін входив у ролю. Не слухаючи зауваження, він тяг далі.

— Мені самому довелося постраждати. Знаю, чим пахне дисципліна. Хіба це армія, збудована на свідомості. Та ж сама палка, тільки в іншій формі.

— Ого, закрутив.

— Може б кінчати час, — запропонував хтось із кутка.

— Да, треба швидше закривати збори, — приєдналось кілька голосів.

— Що там закривати. Ви нічого не знаєте, а я сам дев'ять нарядів за місяць одержав. — не вгавав Антін.

Вибух реготу голосного, нестриманого, що врешті прорвався на волю, заповонив кімнату.

— Так тобі треба було...

— Що ж ти за комсомолец, коли з нарядів не вилазив.

— Він думав, що і там демагогічні його промови слухатимуть.

— Ха-ха-ха... От чудаки...

— Це тобі не про гласні та согласні п'яткати...

Янський ледве заспокоїв усіх, обіцяючи швидке закінчення зборів.

Та сміх не втихав. Сміялися не з самої пропозиції перенести роботу в армію, а з Антона та з його промови.

Всім уже до біса набрид цей „Демосфен“, що завжди з погордою, удаючи з себе страшенно розумного і глибокодумного оратора, говорив такі звичайні, всім давно відомі й абсолютно нецікаві промови.

Збори трохи вгамувались. Янський, мабуть, збирався говорити останнє слово, бо одкинув зачіску аля-Маркс назад і сперся руками на стіл. Тоді підвівся скептик і протестант, автор коротких

Ів. Кириленко

реплік до Антонових промов, і розмірною ходою підійшов до столу.

Він навіть не попрохав слова в голови, а з шумом кинув свого кашкета на стіл, підсмикнув шкірянку і, дивлячись просто на Антона, почав:

— Мене обурює виступ цього конторника з виробництва.

Всі наїжачились, витягши шиї вперед: що ж, мовляв, далі буде.

Більшість з присутніх не знала, що Антін не робітник, і коли юнак у шкірянці розкрив справжню його ролю на виробництві, всі реагували на це стриманим, задоволеним сміхом і з очима, повними призи́рства і огиди, кожний міряв Антона з голови до ніг. А він сидів біля столу, близько пригнувся до нього, ніби хотів заховати голову й обличчя од цих гострих, проникливих поглядів.

— Коли б я був за командира,— продовжувала далі шкірянка,— я б не по дев'ять, а по 90 нарядів сипав такий шпані... Справді, на що це подібне, побув місяць і вже слину розпустив. Я чотири роки був в армії, був у різних частинах і мушу спростувати цю підлу брехню. Для таких розтяп і демагогів, звичайно, армія неприємна річ, бо де ж вони будуть пристосовувати свої ораторські здібності. Наша армія— армія упертої праці, напруженої учоби, свідомої залізної дисципліни й не оцим писарчукам говорити про її розклад. Разом з тим заявляю, що після всього того, що я тут чув, я прийшов до висновку, що і товариш Янський і всі хто за ним іде— дійшли повного політичного бездоріжжя. Отже, мене більше не вважайте за свого однопумця. Серед людей, що дозволяють собі такі вибрики, я не можу бути. І вхопивши зі столу кашкета, він рвучко вийшов з кімнати. Всі лишилися сидіти, наче опльовані й тільки стурбовано презиркувались між собою.

Гринюк довго ходив вулицями, заходив у райком, але там нікого не застав. Він хотів когось зустрінути, розпитати про новини, довідатись як завтра проходитиме маніфестація, хто де виступатиме і т. ін. Бажання блукати й розпитувати виникло тому, що просто він не звик цілими днями блукати без певної мети, нікуди не поспішаючи, нічого не обмірковуючи. Торік він провадив роковини Жовтня там, на селі й тоді він справді горів якимсь неказаним вогнем, що підіймав його на надзвичайну духовну височінь. І ніяких сумнівів не було тоді й хотілось згоріти в тому святковому вогні, щоб тільки довше бачити на площі біля райкому прапори і стрункі лави сільських комсомольців, що приходили на свято за

Кучеряві дні

десятки верстов. Сьогодні він просто за старою звичкою заходив у райком, шукав товаришів, але на все дивився байдуже, без колишнього запалу. І ще хотілось бачити Катрю і в останнє поставити перед нею питання руба. Йому навіть здавалось, що тоді він знову зможе стати до роботи, бути активним, на все реагувати, боротись, змагатись і йти в ногу разом з усіма. Хай - но Катря тільки скаже йому: „так“. Хай погодиться стати йому найближчим другом і тоді все піде на краще. Може і місто стане тоді більше зрозумілим, а його таємниці не продовжуватимуть в уяві Никодима таких химерних заплутаних думок.

Він простував у клуб, думаючи, що зустріне там її.

Вже темніло і від того на душі було ще сумніше і самотніше. Як завжди міський вечір з його сяйвами електричних ліхтарів, з глибокою темною прірвою неба і з галасливою музикою нагонив на Никодима якийсь незрозумілий біль, то приємний ніжний, то холодний і терпкий, як залізо.

В клубі Катрі не було. Там стояв молодий зелений шум. Хлопці й дівчата, зодягнені в святкове, заповнили і велику концертну залу і всі кімнати районного комсомольського клубу.

Гринюка зустріли радісними вигуками, але разом з тим він помітив, що після хвилин радості й захвату, по кутках почали збиратись невеличкі групки в 2—3 чоловіка і один хтось, скося позираючи на Гринюка, таємниче розповідав щось своїм друзям.

Гринюк усе це помітив і його це страшенно образило.

Ясно ж говорять про нього... Бо чого вони тоді так крадькома з прихованою цікавістю проводять очима кожний його крок.

Никодим сів біля столу і розгорнув газету.

Просидів зо дві хвилини, та до нього ніхто не підійшов. Гостро і боляче відчув самотність... Так, так, його всі відцуралися.

Всередині боляче і гостро заканудило і він непомітно вийшов з клубу.

Знову урочисті вулиці й їхня чарівна музика. Пильно вдивляється Никодим в кожне обличчя, ніби пізнає своїх знайомих, але всі такі заховані, байдужі і, звичайно, нікому немає діла до його чорної важкої самотності.

Знову в уяві Катрина постать, її великі очі, два блискучих разки зубів, веселі, такі милі й принадні куточки губ.

Ходить, шукає, а її немає. Де ж вона? Никодим перебирає у своїй голові всі місця, куди раніш ходила Катря, пригадує подруг, знайомих, де б вона могла бути, але все це не заспокоює його. Ясно, вона десь в театрі або в кіно. Тільки, як же її знайти, коли в

Ів. Кириленко

столиці Радянської України так багато видовищних установ і сьогодні вони — з нагоди свята — переповнені людям.

Никодим ішов берегом річки і вдихав свіже повітря і вогкість, що йшла з синьої темної смуги. І ще бачив, як спокійно несла свою брудну воду ця запльована невеличка річка, така мізерна в порівнянні з величним містом, яке вона покликана була прикрашати. Справді ж ця річка служить тільки вдячним матеріалом для фейлетоністів, та іноді якийсь безталанний волоцюга, надмірно впившись, лантухом скотиться в її кал, а на ранок газети сповістять про чергового втопленика. Сьогодні ж вона здавалася Гринюкові такою самотньою, як і він. Никодим бачив, як в ілюзорній синій глибині її полоскались і вигравали своїм сяйвом вогняні горобчики — відблиски зорь і прибережних ліхтарів. Там, де річку перехоплює широкий міст, вода біжить швидше, і Никодим почув тихе її дзюрчання.

Де ж врешті Катря?..

Дивився на невеличкий струмінь, що протікав поміж підпорками мосту і пригадав:

— Катря якось говорила йому про опозицію і згадувала Садову вулицю, вона тут десь недалеко.

Нова думка осяяла його. Може справді вона там, у них на зборах. Але як же мені, тому, кого найбільше ненавидить і боїться опозиція, пройти на їхні збори? Я б нічого. Тільки б Катрю захопив, щоб побути з нею на самоті. Тільки б вилити перед нею весь свій біль і чорну тугу самотності. Невже ж вона мене так і не зрозуміє. В кого ж тоді шукати співчуття? В кого? Всі такі черстві й заховані в себе мешканці цього загадкового повного контрастів міста.

Мовчки зиркаючи один на одного, всі разом дивились на Антона та на Янського. І коли б останні два могли по блиску очей, по виразу обличчя прочитати настрої зборів, вони б напевне похитнулися в своїх переконаннях, бо більшість очей дивилися на них з неприхованою ворожістю.

Янський намагався розвіяти тяжкий настрій, створений промовою шкірянки, але слова його були якісь непевні й почувалось, що виголошує їх не лідер, ані вождь, а просто собі звичайна людина, яку збили з пантелику і вона шукає порятунку.

Вихід був один. Ці збори оголосити зачиненими, призначити нові, куди запрохати тільки витриманих і певних і доручити їм розповсюдження листівок. Такий план народився в голові Янського, та тільки він розкрив уста, щоб оголосити його, в коридорі почувся

Кучеряві дні

важкий стук непевних кроків, а за хвилину двері широко розчинилися.

На порозі стояв Гринюк і, ніяково всміхаючись, розглядав присутніх. Всі схопились на ноги, наче їх підкинуло електричним током.

Як він міг пройти? Хто сказав адресу? Що це все означає? Куди дивився вартовий?

Їм не було відомо, що молодий вартовий пішов на ріг купити цигарок і не помітив, як Никодим рішуче шугнув у темну пащу дверей. Гринюк стояв на порозі й очевидно не мав ніякого бажання щось говорити. Тільки ще раз обвів поглядом кімнату, спинився на обличчі Янського і потім, рвучко повернувшись (Катрі й тут не було), зник в коридорі.

А збори ще довгий час являли собою закам'янілу групу, що не порушно стояла в такому стані, в якому заholонула тоді, коли в несподіваному гості впізнала агітпропа райкома.

Таким чином план Янського остаточно провалився. Довелося похапливо збирати зі столу пакунки листівок і на швидку ховати їх в шухляду.

Після того, як присутні трохи очунались, оговтались і почали виявляти ознаки життя, в кімнаті Янського знову зчинився гамір. Але то була не дискусія з того чи іншого приводу. Не радість, не задоволення збирались висловлювати сполохані конспіратори. Ні. Кожний з них просто хотів як найшвидше розшукати свого кашкета, щоб зникнути звідси і, може, більше ніколи сюди не з'являтися.

Даремно Янський намагався затримати найближчих своїх прибічників. Даремно він, вхопившись за голову, бігав по кімнаті, як у клітці спійманий звір. Даремно він борсав за рукав то одного, то другого з колишніх своїх відданих друзів. Перед фактом викриття дружба зблідла і одійшла на задній план. Тепер кожний з надзвичайною швидкістю, стрибаючи через трое сходів, мчав на вулицю.

В кімнаті лишився один тільки Янський та Антін, що просто невстиг одягтися і тепер шукав приводу, щоб як небудь непомітно для Янського втекти геть.

А винуватець переполоху Никодим Гринюк ішов вулицею і думав тільки про одне:

— Невже так і не знайду сьогодні її? Невже не знайду?

Сам себе запитував Никодим і не знаходив відповіді. Та й хто б міг відповісти, коли місто всю ніч так чудово завітчане, таке велике і могутнє, таке принаadne і таємниче, а люди в тому

Ів. Кириленко

місті — мов ті маленькі свійські тварини в розкішному, залитому електричними вогнями саду. Разом з усіма і чорноока Катря радіє десь в шумному, молодому товаристві й може зовсім не згадує свого колишнього самотнього друга.

7-го листопада вранці Гринюка розбудив Ломов.

— Ну, годі ж тобі, годі спати. Встигнеш відпочити. Вставай!

Гринюк розкрив очі й побачив, що біля ліжка, крім Ломова, стоїть ще й Лазько, і дивиться на нього з теплою товариською усмішкою:

— Добрий ранок, Никодиме.

— Здрастуйте. Що це вас загнало?

— А хіба нам не можна просто зайти до тебе. Хороший товариш, нічого сказати, — жартуючи відповідав Ломов.

— Признатися, не чекав вас сьогодні. Прошу сідайте. Я зараз, — сказав Гринюк і почав на швидку одягатись.

— Та не поспішай, — зауважив йому Лазько, — до 11 годин далеко, встигнем наговоритись про все.

Ломов сів біля столу й уважно почав перекладати книжки.

Никодим вийшов в коридор, щоб умитися, і тоді Ломов сказав Лазькові:

— Яке ж безладдя в нього в кімнаті. Коли вже врешті ваша комсомольська братія почне жити в людських умовах. Неохайність страшенна.

У відповідь Лазько щось тихо бовкнув та Ломов його не чув. Розгортаючи купу газет, книжок та різних паперів, Ломов спинив погляд на невеличкому, вчетверо складеному аркушику. Хвилинку він пильно вдивлявся в написане на ньому, далі вхопив обома руками, підніс до очей, потім витяг з бокової кешені якийсь другий аркушик, довго дивився на обидва і врешті поклав їх собі в кешеню. Цей звичайний, невеличкий клаптик паперу, дрібно списаний жіночою рукою, так зацікавив Ломова, що не тільки слова Лазька, а й сама надзвичайна подія не одвернула б його уваги від тої знахідки.

— Чи не любовного листа часом знайшов?

— Ні, любов'ю тут, здається, не пахне. Справа далеко складніша. Ломов якось особливо натиснув на слово „далеко“.

Лазько поцікавився.

— А що ж там. Покажи.

— Дивись, тільки уважно, може сам догадаєшся що, — показав йому обидва аркушики Ломов, не випускаючи з рук.

Кучеряві дні

— Ні чорта не доберу. Папір різний, а от почерк, здається, трохи подібний. Але що з того,—мимрив Лазько байдуже, без особливого захоплення, розглядаючи листи, вдивляючись в німі літери.

— То-то бо воно й є, що подібні. Ну, то слухай...—почав Ломов, але раптом двері одчинилися і ввійшов Гринюк.

Не хапаючись, але непомітно, Ломов згорнув увосьмеро обидва листи і знову мляво взявся перегортати на столі книжки та журнали. А Гринюк ретельно почав зачісувати біляве, трохи вогкувате волосся.

Від холодної води обличчя йому розчервоніло, розчервонілось, помолодшало, очі світилися ясніше й одвертіше. Никодим знову всміхався такою знайомою всім посмішкою. Одвідини товаришів, особливо Ломова його зворушили і він не ховав свого задоволення. Коли прибрав ліжку, Ломов, дивлячись у вікно, привітно запитав:

— І тобі не сумно тут самому?

— Буває всяко. Іноді сумно, іноді весело. В залежності від настрою.

— А сусіди твої хто—свої люди чи ні?

— В тім-то й річ, що не всі свої. Отут, наприклад,—Никодим кивнув головою в бік інженера Куцого,—живе якийсь інженер з дружиною. Типова міщанська пара.

— А там?—запитав Ломов, моргнувши в другий бік.

— Один робітник. Працює на паровозобудівельному.

Більше Ломов нічого не сказав і знову одвернувся до вікна, поволі згортаючи листки якогось журналу.

Гринюк, упоравшись, сів на ліжку і запитав:

— Справді, чого ви це до мене раптом завітали?

— Як чого. Сьогодні свято. Всі вільні. Швидко почнеться демонстрація, зайшли, щоб захопити тебе і разом провести сьогоднішній день. Не заперечуєш?

Никодим почував, що ця візита має якісь інші наміри, що не спроста до нього зайшли товариші, але відповів спокійно посміхаючись; врешті хай вони собі думають, що завгодно. А от що згадали за нього, прийшли як до рівного, оце важно. Значить він не такий вже й самотній.

— От добре, дуже дякую. До речі, підемо з тютюновою фабрикою на демонстрацію, чи з якимсь іншим підприємством,—звернувся він з неприхованою радістю до Ломова.

— З усім районом,—відповів той.—Наш район збереться на Кінному майдані, а звідти вже підемо в центр. Он як братуха.

— Чудово, — радісно вигукнув Никодим. — Ану, побачу, як святкує столиця Жовтневу революцію. Признаться, вперше доведеться бачити.

Ломов і Лазько, намагаючись бути безсторонніми й байдужими до всього, розповідали Гринюкові про господарські досягнення, про активність робітників в економічних питаннях, про засудження всією партією опозиції.

Після кожного речення вони уважно стежили за Никодимом, ніби перевіряли який вплив на нього робили їхні слова. Видно було, що їм далеко не однаково було, як реагуватиме Никодим на ту чи іншу новину. Вони бачили одне: перед ними сидів розумний і молодий товариш, який трохи схибнув, став не на певну стежку і коли йому не подати товариської руки, не підтримати в такому стані, він може зовсім загинути. Тому так обережно і дипломатично говорили обидва, тому з такою охотою відповідали на кожне Гринюкове запитання.

А Никодимові здавалось, що це прийшов трибунал, який має судити його за всі вчинки. Роля підсудного зовсім йому не подобалась, він хвилювався, хапливо, з якоюсь упередженістю відповідав товаришам і йому ставало то до болю тоскно, то трохи боязко, то навіть радісно і ніяково, що ним так турбуються.

Він був певний, що, безумовно, разом з ними піде на демонстрацію і повернеться не тоді, коли самому забажається, а тоді як його лишуть Ломов і Лазько.

Мабуть, вперше столиця Червоної України бачила такі переможні натовпи, слухала громоподібні колективні гасла, милувалась з громохкої бравурної музики духових оркестр. Бруковані вулиці стогнали під десятитисячною ходою робітничих колон, а осінній вітрець любовно гойдав широкі полотнища прапорів. Різнобарвний натовп залив центральні майдани, всі великі вулиці й не видно було йому ні кінця ні краю. Колони хвилювалися, рухалися, чітко одбивали кроки і в такт музиці посувалися туди, де над тисячеловим морем високо здіймалися завітчані прапорами, сосновими гілками та червоними полотнищами трибуни. Від надхнених вигуків, співів, музики та розкотистого гулу в повітрі стояв страшенний густий невпинний шум. Тяжко було почути, що говорилось з трибуни. Але кожний з присутніх відчував, що звідти говорить непереможна історія, що слова є тільки зовнішнім оформленням того спільного пориву, що єднає промовців з натовпом.

А натовп відгукується, відповідає нестриманою бурею оплесків, невгомним „ура“ та „слава“. І на обличчі кожного з цих десятків

Кучеряві дні

тисяч соняшна радість і майже дитяче захоплення сплелися в одну незабутню гармонію.

Все йдуть і йдуть колони. Ще голосніше і могутніше з трибуни лунають гасла:

- Хай живе перше десятиріччя!
- Слава металістам! Стійким борцям за Жовтень!
- Робітникам ДЕЗ'у палкий привіт!
- Хай живе Комуністична Партія!
- Хай живе всесвітня революція!

І тонуть, як у безодні, ці гасла, бо майдан такий багатоликий, многоголосий й у відповідь не кожне слово з трибуни з десятків тисяч грудей гуде гаряча і нестримна відповідь.

То там, то там серед бурхливого натовпу, раптом здійснюються звуки Інтернаціоналу і труби оркестри виграють якоесь урочистіше ніж завжди. І від того, що майже кожний завод, кожна велика фабрика прийшли сюди з своєю музикою, з ранку і до пізнього вечора центральні майдани нагадували велику народню гулянку.

Он, поволі просуваючись поміж живими тілами, повзуть грузовики, навантажені діворою, яка радісно галасує, здійснює догори маленькі рученята і в очах майбутніх будівників кращого життя горить якийсь захват, що про нього не розкажеш словами.

Обережно, як святиню, тримаючи багряного прапора, пройшли побіля трибун селяни з найближчих сел, і робітничє місто вкрило їхню ходу теплими, братніми привітаннями. Розгублено й одверто з міцними усмішками на вустах роздивляються навкруги поважні селяни, а за ними гулко йдуть і підносять догори голубі очі свої здорові засмаглі сільські комсомольці.

Пройшли, а за ними знову робітничі колони, звуки бойового марша та десь аж у другому кутку майдана лунає голосне „слава“.

Струнко, рівними наче по шнуру розташованими лавами пройшла Червона армія і чітка залізна хода її лунає на майдані й радісно і грізно. Гордо і любовно дивиться натовп на відблиски багнетів, на гострі шпилі будьоновок, на молоді зосереджені лиця червоноармів.

Осіннє сонце цілує до блиску вчищені труби, фанфари і блискучу зброю командирського коня.

Іноді над усе вириваються короткі, одривчасті й чіткі, наче вдари кричі, голоси команди. Тоді ще ритмічніше ступає військо і йде, йде невпинною лавою і кінця їй не видно.

Тютюнова фабрика на чолі всього району. Три прапори лопотять у перших лавах. Комсомольський з золотими літерами і з довгими китицями в руках Кольки Гранова тріпочеться наче живий.

Ів. Кириленко

Великий малиновий фабзавкомський цупко тримає в своїх руках пристаркуватий робітник у шкіряному кашкеті й з великою люлькою в зубах. Прапор партосередку несе серйозний і гордий з такої чести Виктор. Далі в дві лави виступає оркестра, а за нею макове поле дівчачих хусток, що на ньому чорними, сірими і синіми квітками ворущаються святкові, робітничі кашкети.

Виктор оглядається, привітно махає комусь вільною від прапору рукою. Кого він упізнав у рідних лавах? Ага, он в четвертому ряді йде Іван Олексієвич і тихо всміхається в свого густого вуса.

Він не любе різних демонстрацій, галасливих мітингів, красивих промов. Завжди невдоволено бурчить, коли його запрошують на якийсь урочистий похід. „Діло треба робити, а не галасувати“, було каже він і запалює цигарку.

А сьогодні не втримався старий. Ступає в ногу з усіма і повійськовому випростав спину. Згадав, мабуть, громадянську війну і аж помолодшав.

Ломов, Лазько, Гринюк і Катря йдуть за оркестрою, перекидаючись словами, усміхаючись одне до одного і разом з усіма відповідаючи на кожне гасло, що падає з трибуни.

Гринюка не впізнати. Він у якомусь романтичному екстазі. На кожне гасло вигукує „слава“, сміється і вимахує над головою кашкетом. Потім пригадав торішнє святкування Жовтневих роковин там, у районі, і йому тепер здавалось, що в порівнянні з сьогоднішнім то було не свято, а якась розважлива іграшка безтурботних юнаків. Йому хотілось, щоб сьогодні разом з ним на майдані були всі комсомольці його далекого сільського району, такі впевнені, мовчазні й роботящі селяки. Йому хотілось, щоб побачили вони це свято перемоги, щоб відчули всю величність нашого кучерявого часу.

Минали трибуни і пройшовши майданом колони завертали на вулиці та провулочки, уносячи з собою в робітничі квартали вогонь, який буде ogrівати сірі, одноманітні будні післясвяткової роботи.

Коли тютюнова фабрика звернула на вулицю і позаду лишились звуки оркестр і шум живого майдану, Катря почала пісню. Її негайно підтримали товаришки, далі хлопці приєднали свої мужні голоси і пісня перекинулася по лавах, захопивши в свою владу всю колону. Співали всі. І старий дідусь, що працює тридцять п'ять років на виробництві, й юні комсомольці й матері їхні й сестри.

Так радіти і святкувати може тільки класа-переможець, що пройшовши перше тяжке десятиріччя з вірою, надійно і сміливо одчиняє ворота в друге.

Майже на кожному будинкові чи установі освітлений різнокольоровими електричними ліхтарями, оповитий червоно-чорними

Кучеряві дні

биндами, на цей святковий натовп, по-батьківському мружив очі, і здавалося кожному, що він чує й одні переможні вигуки й музику, що він читає в очах кожного вогненні свої ідеї.

Уже холод осіннього вечора спадав на завітчане місто, а вулиці шуміли, прапори лопотіли, ніби закликаючи до гурту всіх, хто ще відстає і плентається там у хвості. Колону випереджають грузовики, наче діжка оселедцями навантажені діворою, яка ворухиться там, галасує, щось виспіває своїми тоненькими вересливими головами і привітно махає маленькими червоними прапирцями кожній зустрічній колоні.

Хіба можна зневірятись, падати в чорну безнадію, коли життя таке барвисте, героїчне в своїх буднях, непоборне в своїй залізній логічності, таке велике і захоплююче? Ні, тільки безнадійна тупиця може не помітити цього.

(Далі буде)

